

РЕЦЕНЗИЯ

за дисертационния труд на Мартин Аканаефу на тема „ДИАЛЕКТИЧЕСКОТО РАЗГРЪЩАНЕ НА ДУХА У ХЕГЕЛ: ФАЛИБИЛИСТКО ОПИСАНИЕ НА ПОЗНАНИЕТО“ за придобиване на ОНС „Доктор по философия“, ПН 2.3. Философия

от професор дфн Татяна Петрова Батулева-Кънчева, Институт по философия и социология, БАН

1. Основание за изготвяне на рецензията

Участвам в състава на НЖ съгласно Заповед, РД 38-277/03.06.2024, издадена от Ректора на СУ "Св. Климент Охридски" проф. д-р Георги Вълчев и съм автор на настоящата рецензия съгласно Решение на първото заседание на НЖ.

2. Информация за кандидата

Мартин Аканаефу притежава две бакалавърски степени: по философия (от Pontifical Urban University, Рим, 1998-2002) и по теология (от Филиал на Папския градски университет, Рим, 2003-2007). Завършва Loyola Marymount University, Лос Анджелис (2015-2017) като магистър по философия и California Coast University, Санта Ана (2016-2018) като магистър по психология. В периода 2020-2024 г. е докторант в Софийски университет "Св. Климент Охридски". Има богат трудов опит като университетски преподавател, заместник-директор и преподавател в средно училище (2014-2024). Член е на следните професионални сдружения: Национално дружество за лидерство и успех (National Society of Leadership and Success, NSLS); Psi Chi Honor Society; Международно почетно общество „Златен ключ“; Национално почетно дружество Delta Epsilon (Delta Epsilon); TauGolden Key International Honor Society. Впечатляващата биография на бъдещия доктор по философия включва още Почетна награда Delta Epsilon Tau, както и трикратно удостояване със Summa Cum Laude в бакалавърска степен по философия, по теология и по психология. Приложените от кандидата документи отговарят на изискуемите от НАЦИД и заложи в Правилника за прилагане на ЗРАС на СУ „Св. Климент Охридски“ условия.

3. Оценка на качествата на дисертационния текст

Мартин Аканаефу поема едно значимо предизвикателство: от една страна, да обоснове диалектичното разгръщане на познанието, ставането на съзнанието и самосъзнанието, а от друга, диалектичното саморазвитие на Духа в светлината на епистемичния *фалибилизъм*, в който *обосноваването* е винаги незавършено и с отворен край.

В съдържателно отношение дисертационният труд се състои от пет глави, заключение и библиография. Текстът е разгърнат на 215 с. и включва 8 страници богата и активно използвана литература.

Първа глава играе роля на отлично структурирано *въведение*. Още тук проличават качествата на предложения труд: цел, предмет, обект, изследователски задачи, обхват и значимост на изследването, както и прецизиране на понятията и метода. Целта на изследването е: "да се определи мястото и ролята на фалибилисткия разказ в диалектичната еволюция на Духа, като се обърне особено внимание на епистемичното обосноваване въз основа на специфична интерпретация, която може да се нарече *"Хегелов диалектически фалибилизъм"*. Основната методология на автора е диалектичният метод. Реализацията на поставената цел Мартин Аканаефу обвързва с богат арсенал от изследователски задачи: Има ли елементи на скептицизъм в процеса на диалектичното развитие на познанието? Фалибилисткият прочит означава ли редукция на познанието до една опростена Попърова схема? Може ли да се каже, че диалектичната спекулативна философска система на Хегел е фалибилистка интерпретация на познанието? Въпроси, на които дисертантът аргументирано дава отговор в своето изложение, като водещият от тях е, че има основание да се приеме, че диалектичната спекулативна философска система на Хегел притежава елементи на фалибилизъм. Необходимата аргументация той ще потърси в диалектичния скептицизъм, спекулативните процеси и процеса на завръщане на съзнанието към своето начало чрез кръговата диалектика на припомнянето; в разграничението, което прави Хегел, между увереност (да си сигурен в това, което е *тук* и *сега*) и истина; в ролята на вътрешното противоречие на това, което съзнанието преживява в различните етапи на диалектичното движение. Тук съвсем основателно той включва и исторически преглед на възникването, корените и еволюцията на фалибилизма, като подчертава спецификата в прочитите на Пърс, Кун, Попър и Куайн.

Глава 2. Диалектичката еволюция на Духа в Хегеловата система има за цел да се експлицира *вътрешното противоречие*, което бележи всеки етап от еволюцията на Духа, водещо до по-висша актуализация. Самата природа на диалектичкия метод предлага както кръгово доказателство, така безкраен прогрес и незавършеност на доказателството. Това свидетелства, че принципът на погрешимостта не може да бъде напълно изключен. Диалектиката на Хегел показва, че несигурността се проявява на различните етапи в движението на абсолютния Дух: сетивното възприятие, усещането, пасивните и активните разсъждения и менталните състояния не могат да служат за непогрешима основа за познание. Като проследява диалектичкия път на абсолютния дух, Мартин Аканаефу открива моменти, които убедително доказват наличие на фалибилистка интерпретация на познанието.

В **глава 3 Фалибилизмът в диалектиката на скептицизма на Хегел** убедително анализира аналогията между диалектичкия скептицизъм на Хегел и фалибилизма. Подчертава се, че *скептицизмът е вътрешно присъщ* на диалектичкия процес, защото е необходим за проследяване на пътя на Духа: напр., вече издигнало се на по-висок етап, поглеждайки назад, съзнанието установява, че преживяното преди не е истината за този опит; или че противоречието между усилията на господаря да постигне независимост, довеждат до неизбежната му зависимост от роба.

Същевременно Мартин Аканаефу убедително доказва разликата между диалектичкия скептицизъм и традиционния скептицизъм. За разлика от фатализма, присъщ на класическия скептицизъм, диалектичкия скептицизъм се отличава с конструктивност и носи позитивно, а не абстрактно отрицание, защото интегрира в себе си отричаното и признава положителния аспект на отрицанието. Една от основните характеристики на фалибилизма, която диалектичкия скептицизъм притежава, е поддържането на тезата, че познанието или истината са неокончателни, отворени и винаги се нуждаят от допълнителна обосновка. Заключение на Аканаефу е, че вътрешно присъщият на диалектичкото движение скептицизъм, в качеството му на отправна точка на необходимостта да потърси нещо повече от себе си, е по същество фалибилизъм. Второ, и фалибилизмът, и диалектичкия скептицизъм едновременно отхвърлят глобалната презумпция за грешка, като в същото време утвърждават възможността за грешки, неистини и противоречия.

Глава 4. Спекулативната философия на Хегел и фалибилизмът. Освен в неокончателността на истината и познанието, белези на фалибилизъм докторантът открива и в спекулативния процес у Хегел, на когото е посветена четвърта глава. В изградената върху кръгово триадично движение Хегелова спекулативна концепция

противоположностите са схванати в тяхното единство: това предполага взаимна зависимост, така че нито един от елементите не може да бъде валиден без своята противоположност. Утвърждаващата теза извежда своята антитеза, за да намери завършек в синтеза, който продължава движението чрез сублимиране на единството в ново, по-висше понятие, което се поставя като теза за по-нататъшно сублимиране. Анализът е подкрепен с умело избрани примери като: движение между сетивна увереност и опосредствана универсалност; между възприятие и несензорна универсалност и др.

Белези на фалибилизъм докторантът открива и в *Хегеловите категории*, динамични и трансформиращи се, те маркират спираловидния път към абсолютното. Аканаефу илюстрира фалибилисткия модел на категориите на мисленето чрез тъждеството на чистото битие (теза) и нищото като празнота (небитие).

В края на тази глава е предложен *сравнителен анализ* на спекулативната философия на Хегел и критическите философии в качеството им на два различни подхода към разбирането на възможността за сигурност. Анализът отново утвърждава възможността за фалибилистки прочит на Хегеловата философия, като се присъединява към тезата на Стейс, че картезианските самоочевидни истини са едностранчиви и водят до заблуда. За разлика от критическите философии, които издигат на пиедестал сигурността и поставят непреодолима граница между истина и грешка, категориите в спекулативната философия са живи и динамични. У Хегел чистото битие и нищото се срещат в ставането. Друга особеност на фалибилизма, заложен в Хегеловата система, е, че *въображението* не е измамна, опасна за разума сила: чрез него разумът достига своя апотеоз в естетическия акт. То освобождава разума от оковите на разбирането.

Глава 5. Диалектическият фалибилизъм на Хегел и епистемичното обосноваване. В последната глава белезите на фалибилизъм в Хегеловата диалектика са потърсени в оспорването на фундаменталисткия възглед за традиционните логически истини като самоочевидни или самодоказващи се истини (принципите на тъждеството, непротиворечието и изключеното средно). Обоснован е изводът, че без диалектическо движение между мислене и действителност, без тъждество на противоположностите истината е абстрактна, непълна и едностранчива. Не по-малко изолирани и заблуждаващи са математическите и геометричните истини, които също не са защитени от несигурност: факт, вече доказан от съвременните философи на математиката, защото, поради невъзможността да включат в себе си диалектическото движение, водят лоша безкрайност и лоша реалност. Както природните закони, така и редица математически и логически истини се базират както на очевидност, така и на известна предпоставеност и

дори несигурност. Попър може да има някакво основание за детерминацията на научното познание, но саморазвитието на съзнанието и ставането на субективния дух се извършват *по принципите на нестандартната логика на Хегел*.

4. Приноси на дисертационното изследване

Скромно посочените от автора три приноса не подлежат на съмнение. Наред с това, към тях може да се добавят и други. Първо, аргументирано е обоснована тезата за съпричастност на Хегеловото диалектическо движение към *фалибилистката интерпретация* на знанието.

Второ, дисертационният труд има *новаторски характер*, защото запълва определена празнота в интерпретациите на Хегеловата диалектическа еволюция на духа. Хипотезата, че Хегеловата спекулативна философия и диалектическият скептицизъм включват принципи на фалибилизъм, е защитена убедително и компетентно.

Трето, експлицирана и аргументирано обоснована е тезата за спецификата на диалектическия скептицизъм: той, от една страна, носи в себе си елементи на фалибилизъм; а, от друга, е *коренно различен от традиционния скептицизъм*. Диалектическото движение на Духа включва развитието му в душа, съзнание, ум, обективен Дух и абсолютен Дух. Но пък самата неокончателност предполага и един прогрес и акумулиране на знанието и саморазвитие на духа. Противоречията се снемат и синтезират, но така, че нито едно от тях само по себе си не е истина, а са истинни само заедно.

Четвърто, предложен е задълбочен *сравнителен анализ* между критическите философии и спекулативната философия (на основата на отстояваните от тях епистемично обосноваване, непогрешимост и фундаментализъм, интерпретация на механичните закони, логическите принципи и метаматематическите истини). Мартин Аканаефу е отличен познавач не само на Хегел, но и на водещите негови англоезични интерпретатори. Наред с това, той изгражда своя собствена интерпретация, умело диалогира с тях. Хегеловата диалектическа и спекулативна система притежава редица предимства в сравнение с критическите философии от типа на тези Декарт или на Кант.

Пето, има изразено авторово присъствие. Дисертантът изразява собствена позиция и се разграничава от мислител като Хегел по отношение на Киркегоровата теза, че има и абсолютни противоположности, а не само противоречия.

Шесто. Особен нюанс на представения от г-н Аканаефу труд е, че в неговите

съдържателни анализи на една от най-сложните философски системи се долавя влиянието на неотомистката школа, както и предпочитание към континенталната философия. Това прави неговия прочит особено оригинален и многопосочен.

5. Бележки и препоръки

Текстът на втора глава (която е описателна) е неоправдано дълъг в сравнение с останалите глави (в които е фокусиран авторовият анализ). Препоръката ми е трудът да бъде издаден на български и на английски език. Приносите са коректно формулирани. Авторефератът обективно отразява съдържанието на дисертацията. Дисертантът има участия в редица международни конференции, както и 3 статии по темата на дисертацията. Те са релевантни на изследваната проблематика и посветени съответно: на скептицизма в Хегеловата диалектика, на диалектичната триада на категориите битие, небитие и ставане в Хегеловата философия и общите принципи на логиката, както и на предизвикателствата пред мултикултурализма, идентичността и признаването в контекста на Хегеловата диалектика.

6. Заключение

Отчитайки качествата на труда **"Диалектичното разгръщане на Духа у Хегел: фалиблистко описание на познанието"**, убедено ще гласувам на Мартин Аканаефу да бъде присъдена ОНС доктор по философия и призовавам членовете на уважаемото Научно жури да подкрепят това решение.

30.08.2024

Професор дфн Татяна Батулева